

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ คือ

2.1 ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนก่อนสมัยรัชกาลที่ 3

2.2 ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3

2.1 ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนก่อนสมัยรัชกาลที่ 3

วรรณกรรมคำสอนเท่าที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร มีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย และมีสืบต่อมาทุกยุค คือสมัยอยุธยา ชนบุรี รวมทั้งสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เพื่อให้สามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยขอแบ่งเป็นหัวข้อย่อย ๆ ดังนี้

2.1.1 วรรณกรรมคำสอนสมัยสุโขทัย

2.1.2 วรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยา

2.1.3 วรรณกรรมคำสอนสมัยชนบุรี

2.1.4 วรรณกรรมคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2

2.1.1 วรรณกรรมคำสอนสมัยสุโขทัย

วรรณกรรมคำสอนที่เชื่อกันว่าแต่งในสมัยสุโขทัยมีอยู่เพียง 1 เรื่อง คือ สุกามิตพระร่วง ซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยและมโหรี และมีโคลงกระทู้อาศัยอยู่ 1 บท เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุกามิตพระร่วงมีคุณค่าถือเป็นแบบแผนความประพฤติของไทยได้เป็นอย่างดี โดยสอนเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติตน และการปฏิบัติ

ท่อดูอื่นในทุกระดับของสังคม

อันที่จริงวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดพอจะยุติได้ว่า
แก่งในสมัยสุโขทัย และ "พระร่วง" ซึ่งเป็นคำเรียกกษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยเป็น
ผู้แต่ง ดังที่ได้มีท่านผู้รู้หลายท่านได้ให้ข้อคิดเห็นต่างกันไป มีทั้งผู้ที่เชื่อว่ากษัตริย์
ในราชวงศ์สุโขทัยเป็นผู้แต่ง และมีทั้งผู้ที่มีความคิดเห็นค้าน

ผู้ที่เห็นว่าสุภาวชิทพระร่วงน่าจะแต่งในสมัยสุโขทัย เช่น พระวรวเทย์พิสิฐ
(2502 : 27-28) ได้สันนิษฐานไว้ในหนังสือวรรณคดีไทยว่า พอขุนรามคำแหงเป็น
ผู้ทรงพระราชนิพนธ์สุภาวชิทพระร่วง โดยพิจารณาจากบุคลิกลักษณะของพอขุนราม
คำแหง และพิจารณาจากถ้อยคำสำนวนเปรียบเทียบกับศิลาจารึกหลักที่ 1 เจือ
สกะเวทิน (2508 : 22-23) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2505 :
28) และ ธนิต อยุธยา (2508 : 1-2) ก็สันนิษฐานเช่นเดียวกันว่า สุภาวชิท
พระร่วงเดิมเป็นพระบรมราชาวาทของพอขุนรามคำแหง แต่มีการแก้ไขแต่งเติมใน
สมัยต่อมา ส่วน ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ (2503 : 481-492) แม้จะเชื่อว่าแต่งใน
สมัยสุโขทัย แต่ก็เชื่อว่าน่าจะแต่งในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทย เพราะเป็น
ระยะที่กรุงสุโขทัยเจริญถึงขีดสุด บ้านเมืองปราศจากศัตรูมาเบียดเบียนทั้งภายใน
และภายนอก และพระมหาธรรมราชาลิไทยก็ทรงมีความรู้ในพระไตรปิฎกอย่าง
แตกฉาน

ส่วนผู้ที่ค้านความเห็นเดิมเหล่านี้ได้แก่ นิยะดา เหล่าสุนทร (2527 :
1-2) ได้เสนอข้อคิดใหม่ว่าสุภาวชิทพระร่วงเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมาภิไธยชิโนรส แต่งเมื่อครั้งมีการจารึกทำรากความรู้ต่าง ๆ เมื่อครั้ง
ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ในปี พ.ศ. 2374 โดยแสดงเหตุผลและหลักฐานต่าง ๆ
มาสนับสนุนหลายด้าน เช่น ในด้านลักษณะคำประพันธ์แต่งเป็นรายสุภาพทาม
ฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด ไม่น่าจะเป็นลักษณะคำประพันธ์ในระยะแรก ๆ และเหตุผล
ข้อสำคัญคือพิจารณาจากลักษณะการแต่งของกรมสมเด็จพระปรมาภิไธยชิโนรส ซึ่งนิยม
จบพระนิพนธ์ของพระองค์ด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงกระทู และสุภาวชิทพระร่วง
ก็จบลงด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงกระทูว่า บันจิตพระร่วง

อย่างไรก็ตาม แม้ปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งของสุภาษิตพระร่วง ยังไม่เป็นที่ยุติแน่นอนเช่นนี้ ในที่นี้ผู้วิจัยขอจัดให้สุภาษิตพระร่วงเป็นวรรณกรรม คำสอนในสมัยสุโขทัยตามความเชื่อเดิมไปก่อน เพราะผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ลักษณะคำประพันธ์ของสุภาษิตพระร่วงซึ่งเป็นร่ายนั้น เป็นรูปแบบคำประพันธ์ยุคแรก ๆ ที่นิยมกันในสมัยนั้น สมัยหลังไม่นิยมใช้ร่าย เนื้อหาคำสอนของสุภาษิตพระร่วงอาจ เป็นของพ่อขุนรามคำแหง หรือพระมหาธรรมราชาลิไทยที่สั่งสอนด้วยวาจา แล้ว ต่อมามีการรวบรวมสุภาษิตเหล่านี้เป็นลายลักษณ์ โดยใช้รูปแบบที่เป็นที่นิยมกันใน สมัยนั้น เพื่อให้ประชาชนเกิดความสนใจที่จะฟังหรืออ่านกันให้เป็นที่แพร่หลายต่อ ๆ กันมา ส่วนในค่านถ้อยคำสำนวนนั้นเป็นคำไทยง่าย ๆ ไม่มีคำบาลี สันสกฤตปน ซึ่งเป็นลักษณะของการใช้ถ้อยคำในวรรณคดีไทยยุคแรก ๆ ก่อนที่จะได้รับอิทธิพล ทางคำณภาษาบาลีสันสกฤตโดยผ่านมาทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ ดังเช่นปรากฏ เกณฑ์ในวรรณคดีสมัยอยุธยาเป็นต้นไป และลักษณะการใช้ภาษาด้วยถ้อยคำง่าย ๆ เช่นนี้ มีตัวอย่างให้เห็นมาแล้วจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงซึ่ง แต่งในสมัยสุโขทัย ในค่านสำนวนร่ายที่ร่ายขึ้น เกลี้ยงเกล้า ใช้จำนวนคำและ สัมผัสอย่างสม่ำเสมอ นั้น อาจเป็นเพราะมีการแต่งซ่อมสมัยหลัง เนื่องจากต้นฉบับ เดิมไม่สมบูรณ์หรือไม่พอเพราะจึงแต่งซ่อมใหม่ และอาจมีการแต่งซ่อมในสมัยรัชกาล ที่ 3 ซึ่งได้โปรดให้มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ และโปรดฯ ให้จารึกวรรณคดี รวบรวมทั้งวรรณกรรมคำสอนไว้บนแผ่นศิลา โดยเรื่องที่เป็นของเก่าก็ให้ขีดเกล้าแก้ไข ใหม่ให้พอเพราะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังเช่น โคลงโลกนิติ และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ นอกจากนี้ในค่านวิธีการสอนก็สอนอย่างตรงไปตรงมา ไม่ซับซ้อน นอกจากนี้ยังมี เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่ง สมัยสุโขทัยเป็นสมัยที่ไทยเพิ่งเป็นเอกราช พ้นจาก อำนาจขอม จึงน่าจะมีสุภาษิตที่แสดงถึงความภาคภูมิใจในเอกราช และเพื่อให้เป็น แบบแผนแห่งความประพฤติของคนในสังคม ดังเช่นสุภาษิตพระร่วงนี้

อย่างไรก็ตาม สุภาษิตพระร่วงนี้ยังมีวิธีการสอนอย่างง่าย ๆ ตรงไป ตรงมาต่างจากวรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่น ๆ บางเดิมในสมัยต่อมาที่มีวิธีการสอน ที่ซับซ้อน และใช้ลักษณะคำประพันธ์ที่หลากหลายยิ่งขึ้น

2.1.2 วรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยา

วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏหลักฐานว่าน่าจะแต่งในสมัยอยุธยามีอยู่ 6 เรื่อง แบ่งตามลักษณะคำประพันธ์ได้ 3 ประเภทคือ

- 2.1.2.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง
- 2.1.2.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทร้อย
- 2.1.2.3 วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์ (ประกอบ
ควยฉันท์ และกาพย์)

2.1.2.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง

วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงมีมากที่สุดในบรรดาวรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยา แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพ โดยจะเห็นว่ามียุถึง 4 เรื่อง คือ โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์ และโคลงโลกนิติ

วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง 3 เรื่องแรก คือ โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม และโคลงราชสวัสดิ์ ส่วนใหญ่เข้าใจกันมาว่า เป็น

พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

* ประวัติวรรณคดีไทยทั่วไปแสดงความคิดเห็นว่า เป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์ แต่จากต้นฉบับสมุดไทย หมู่โคลง เลขที่ 1 คู่ 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 18 ชื่อเรื่องชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมกข์ มีบานแพนงบอกไว้ว่า

ศักราช 1189 ปีมะแมนพศก ๗ วัน 4 ¹¹ 6 คำ แปรพระพุทธรูปไสยาสน์ป่าโมกข์ ๗ ศักราช 1116 ปีวอก ชื่อศก ๗ วัน 7 ¹² 2 คำ แรกทรงแทรกทรงแปลงพระราชนิพนธ์โคลงพุทธรูปไสยาสน์ป่าโมกข์ วัน 4 ² 4 คำ เพลาชาวโมงหนึ่ง ทรงพระราชนิพนธ์โคลงพาลีสอนน้อง 32 บท ๗ วัน 6 ⁵ 5 คำ เพลาชาว 3 โมง ทรงเรื่องท้าวทศรถสอนพระราม 12 บท ๗ วัน 3 ⁷ 4 คำ เพลาชาว 4 โมง ทรงเรื่องราชสวัสดิ์ 64 บท ๗ วัน 7 ⁵ 4 คำ เพลาชาว 3 โมง ทรงเรื่องราชานุกรม 5 โมง ชาวได้ 128 บท ๗ วัน 1 ¹² 4 คำ เพลาเช้า 3 โมง ทรงเรื่องประคิษพระร่วง 55 บท :

ศักราช 1116 นี้ตรงกับ พ.ศ. 2297 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จากบานแพนงนี้จึงเป็นหลักฐานแสดงว่าในปี พ.ศ. 2297 แห่งรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรม 6 เรื่อง คือ โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมกข์ โคลงพาลีสอนน้อง ท้าวทศรถสอนพระราม ราชสวัสดิ์ ราชานุกรม และประคิษพระร่วง ซึ่งจาก 6 เรื่องนี้เป็นวรรณกรรมคำสอน 4 เรื่อง คือ โคลงพาลีสอนน้อง โคลงท้าวทศรถสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์ และประคิษพระร่วง อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ผู้เขียนยังไม่ตัดสินว่าอยู่สมัยใดแน่ เพียงแต่ยอมรับว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยา

ส่วนศักราช 1189 ที่ปรากฏในบานแพนงนี้ น่าจะมีการคลาดเคลื่อนอันเนื่องมาจากการคัดลอก เพราะศักราช 1189 ตรงกับ พ.ศ. 2370 ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เหตุการณ์ชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ที่วัดป่าโมกข์นี้ตรงกับสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระตอนปลาย นอกจากนี้การจดบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มักเรียงลำดับเวลา จึงไม่น่าที่ศักราช 1189 จะบันทึกไว้ก่อนศักราช 1116.

ก. โคลงพาลีสอนน้อง

วรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงพาลีสอนน้อง มีชื่อเรื่องอ้างอิงมาจากชื่อตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ เนื้อความเป็นคำสั่งสอนข้าราชการให้ประพฤติปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์อย่างมีระเบียบแบบแผน หรือเป็นหลักแห่งการรับราชการ โดยอ้างว่าเป็นคำสอนของพาลีสอนแก่สุครีพผู้เป็นน้อง ในขณะที่พาลีกำลังจะตาย เนื้อหาคำสอนส่วนใหญ่ตรงกับคำสอนที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์และมีที่มาจากราชวสดีโอวาห* ซึ่งปรากฏในวิสุทธิชาดกตอนที่วิสุทธิบัณฑิตแสดงโอวาหชื่อราชวสดีโอวาห แก่บุตรภรรยาญาติสนิทมิตรสหายก่อนจะยอมไปกับบุญณะยักษ์**

ข. โคลงทศรถสอนพระราม

ชื่อของวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มาจากชื่อตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ โดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่ท้าวทศรถสอนแก่พระราม แต่ความตอนนี้ไม่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์แต่อย่างใด เนื้อความของโคลงทศรถสอนพระราม เป็นคำสอนกษัตริย์ในเรื่องหลักการปกครองราษฎรและหลักการบริหารบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข

* เรียกตามที่ปรากฏในหนังสือวิสุทธิชาดก.

** บุญณะยักษ์นำตัววิสุทธิบัณฑิตไป เนื่องจากท้าววรุณาคราชเสื่อมใสในคำบรรยายของวิสุทธิบัณฑิต ถึงกับมอบดวงแก้วมณีให้เป็นรางวัล ครั้นกลับไปยังนาคพิภพ ท้าววรุณาคราชทรงเล้าให้พระนางวิมาลาฟัง เป็นเหตุให้พระนางเกิดความปรารถนาจะใคร่ทรงฟังบ้าง แต่ไม่กล้าทูลขอ จึงสร้างประซวรอยากเสวยดวงหทัยของวิสุทธิบัณฑิต ท้าววรุณาคราชทรงเข้าพระทัยผิด จึงให้บุญณะยักษ์นำตัววิสุทธิบัณฑิตมาให้ได้แล้วจะประทานนางอิรันทสีให้เป็นรางวัล บุญณะยักษ์จึงพยายามหาวิธีนำตัววิสุทธิบัณฑิตมา.

ค. โคลงราชสวัสดิ์

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มีเนื้อความเป็นคำสั่งสอนข้าราชการ เช่นเดียวกับเรื่องพาลีสอนน้อง โดยสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในฐานะข้าราชการ การปฏิบัติต่อกษัตริย์ และการปฏิบัติต่อผู้อื่น ทั้งนี้ เพราะโคลงราชสวัสดิ์และโคลงพาลีสอนน้องมีที่มาจากชาติกเรื่องเดียวกัน ในตอนขึ้นต้นเรื่องโคลงราชสวัสดิ์กล่าวไว้ว่า เป็นคำสั่งสอนของวิฆเนศวรที่กล่าวสั่งสอนแก่บรรดาญาติมิตรบริวารทั้งหลาย

ง. โคลงโลกนิติ

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มีชื่อเรียกต่างกันออกไปอีก 2 ชื่อ คือ ประชุมโลกนิติ และ สุภาสิตโลกนิตินี้โคลง แต่ส่วนใหญ่มักเรียกกันสั้น ๆ ว่า โคลงโลกนิติ เรื่องโคลงโลกนิติแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพเช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงทั้ง 3 เรื่องที่กล่าวมาแล้ว แต่มีข้อแตกต่างตรงที่มีโคลงกระทู้อยู่ 3 บทในตอนท้าย เนื้อหาคำสอนของโคลงโลกนิติ เป็นแบบแผนทางโลกสอนแก่คนทุกระดับในสังคม โดยสอนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม เรื่องนี้ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่าเป็นสุภาสิตเก่าแก่ที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

* โคลงโลกนิตินี้จำนวนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรมีโคลงกระทู้อยู่ 7 บท.

2.1.2.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทราย

วรรณกรรมคำสอนสมัยอยุธยาที่แต่งโดยใช้คำประพันธ์ประเภทราย มี 1 เรื่อง คือ ประคิณัฐพระร่วง^{*} รายที่ใช้ในประคิณัฐพระร่วงสังเกตได้ว่า ยังมีลักษณะไม่ราบรื่นเท่ากับรายที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง เช่น การใช้จำนวนคำและสัมผัสไม่สม่ำเสมอ ส่วนเนื้อความคำสอนก็คล้ายคลึงกับเรื่องสุภาสิตพระร่วง

2.1.2.3 วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์

วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์ในสมัยนี้มีเพียง 1 เรื่องคือ กณณาสอนน้องคำฉันท์ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์และกาพย์ปนกัน ฉันท์ที่ใช้คือ ฉันท์อินทริวิเชียร 11 กาพย์ที่ใช้คือ กาพย์ฉับ 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 ในค่านเนื้อหาเป็นคำสอนสตรีให้ปฏิบัติต่อสามีอย่างเอาใจใส่

กณณาสอนน้องคำฉันท์เป็นวรรณกรรมคำสอนที่แพร่หลายและเป็นที่ยกกันดีเรื่องหนึ่ง คงจะเห็นได้ว่ามีปรากฏอยู่ถึง 3 ส่วนวน คือ กณณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในสมัยอยุธยา กณณาสอนน้องฉบับพระภิกษุอินท์และพระยาราชสุภาวดีในสมัยธนบุรี และกณณาสอนน้องฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสในสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 3

กณณาสอนน้องคำฉันท์ฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในสมัยอยุธยานี้ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่าแต่งในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพราะตอนท้ายเรื่องในต้นฉบับสมุดไทย^{**} ได้กล่าวไว้ว่า

^{*} จากบานแพนทนต์ฉบับสมุดไทย หมู่โคลง เลขที่ 1 คู่ 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 18 ชื่อเรื่องชะลอพระพุทโธไสยาสน์วัดป่าโมกข์ บอกไว้ว่าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในปี พ.ศ. 2297 เช่นเดียวกัน.

^{**} หมู่ฉันท์ (สุภาสิต) เลขที่ 79 คู่ 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 9.

เถลิงสารสำคฺุเทวจาก ปีมเมียฉศกเสรจถอย
วันสะลึเคื้อนหกแรมค้ำนังนา จลศักรษพันร้อยสิบห้าปีชาล

แสดงให้เห็นว่าเรื่งนี้แต่งขึ้นเมื่อวันแรม 1 ค้ำ เดือน 6 จลศักรษ 1115 ตรง
กับ พ.ศ. 2296 ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ส่วนที่มาจากเรื่งกฤษณาสอนน้องค้ำฉนั้ พระบาทสมเด็จพะจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า คงจะได้มาจาก วนบรพ หรือวนปร
ในคัมภีร์มหาภารตะ วรรคที่ 232 และวรรคที่ 233 อันชื่อว่า เทราปทีสัศตภามาฉวาท
(ศัคคีศรี แยมันคคา, ในวารสารภาษาและวรรณคดีไทย 2 (สิงหาคม 2528)
หน้า 43)

เท่าที่กล่าวมาแล้วเห็นได้ว่า วรรณกรรมค้ำสอนสมัยอยุธยาเมื่ออยู่ 6 เรื่ง
และแต่งควยค้ำประพันธ์ 3 ประเภทคือ โคลง ร่าย และค้ำฉนั้ วรรณกรรมค้ำสอน
สมัยอยุธยาส่วนใหญ้ใช้ค้ำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพมีอยู่ถึง 4 เรื่ง คือ โคลง
พาลีสอนน้อง ทศรตสอนพระราม ราชสวัสดิ์ และโคลงโลกนิติ ซึ่งมีโคลงกระทู้ทอทาย

ส่วนวรรณกรรมค้ำสอนสมัยอยุธยาที่้ใช้ค้ำประพันธ์ประเภทร่ายและค้ำฉนั้
มีอยู่ประเภทละ 1 เรื่ง คือ ประคิษฐ์พระร่วง และ กฤษณาสอนน้องค้ำฉนั้ ซึ่ง
แต่งควยฉนั้และกาพย์ปนกัน จะเห็นได้ว่าสมัยอยุธยาไม่มีวรรณกรรมค้ำสอนที่
แต่งควยกลอน นอกจากนี้วรรณกรรมค้ำสอนสมัยอยุธยาส่วนใหญ้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ
สอนคนชั้นปกครอง คือสอนกษัตริย์ได้แก่เรื่งทศรตสอนพระราม สอนข้าราชการ
ได้แก่เรื่งพาลีสอนน้องและราชสวัสดิ์ รองลงมาเป็นการสอนคนทั่วไปมี 2 เรื่ง
คือ ประคิษฐ์พระร่วงและโคลงโลกนิติ ส่วนวรรณกรรมค้ำสอนที่สอนหญิงโดยตรง
มี 1 เรื่งคือ กฤษณาสอนน้องค้ำฉนั้ ขอนำสังเกศอีกประการหนึ่งคือ วรรณกรรม
ค้ำสอนเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยผ่านมาทางวรรณคดี ชาคก และ
คัมภีร์ อันแสดงให้เห็นอิทธิพลของศาสนาพุทธและพราหมณ์ในสมัยอยุธยา นอกจากนี้
นี้วรรณกรรมค้ำสอนเหล่านี้ยังเป็นต้นเค้าของวรรณกรรมในสมัยต่อ ๆ มา ได้แก่

โคลงโลกนิติ กุณณาสนน่องคำฉันท์ในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ และโคลงพาลี
สนน่อง ในสมัยรัชกาลที่ 5,

2.1.3 วรรณกรรมคำสอนสมัยธนบุรี

วรรณกรรมคำสอนสมัยธนบุรีมี 2 เรื่อง แบ่งตามลักษณะคำประพันธ์ได้
2 ประเภท คือ

2.1.3.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์

2.1.3.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอน

2.1.3.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์

วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์ในสมัยธนบุรีมีอยู่เพียง 1 เรื่อง คือ
กุณณาสนน่องคำฉันท์ มีลักษณะคำประพันธ์ ถ้อยคำสำนวน ตลอดจนเนื้อหาคำสอน
เหมือนกับกุณณาสนน่องคำฉันท์ฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเกือบทุกประการจนแทบ
จะเป็นฉบับเดียวกัน มีแตกต่างกันบ้างในเรื่องการใช้คำบางคำ และเนื้อหาในตอน
ท้ายเรื่องเท่านั้น กล่าวคือ หลังจากจบเรื่องตอนที่นางจันทร์ประภา* และสามีได้ครอง
ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขจนสิ้นอายุขัยแล้วนั้น กุณณาสนน่องคำฉันท์ฉบับนี้
มีฉันทเพิ่มขึ้นอีก 16 บท บอกนามผู้แต่งว่าเป็น พระยาราชสุภาวดี ผู้ช่วยราชการ

* นามจันทร์ประภาที่ปรากฏในเรื่องกุณณาสนน่องคำฉันท์ ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เรียกชื่อว่าจิริประภา.

ในกรุงนครศรีธรรมราช กับพระภิกษุอินท์* เป็นไปในทำนองว่าพระยาราชสุภาวดีเป็นผู้เริ่มต้นแต่งขึ้นก่อน แล้วอาราธนาพระภิกษุอินท์ให้ช่วยแต่งต่อ เพื่อเป็นการรักษาเรื่องเดิมไว้ไม่ให้สูญหาย เนื่องจากต้นฉบับเดิมได้ชำรุดตั้งปรากฏเป็นคำประพันธ์ว่า

เริ่มกลอนบพิตรท่าน	พระยาราชสุภา
วดีลิขิตตรา	แสดงนามโดยมี
ผู้ช่วยบริรักษ์	นราโลกพรหมณี
ในกรุงนครศรี	ธรรมราชบุรินทร์
ทุกการณคองการ	ประกอบขอบบวงวิน
ซึ่งเป็นฉบับจีน	คนท่านบใหญ่
นางกฤษณาารถ	ก็มีเรื่องบริบูรณ์
สมุคเคิมก็เศราสูญ	สลายลบเป็นผล
เชษฐเรธาโนรส	พระนามอินทิพนช
พจนารก่อนสนธิ	จำหลักฉันทของกลอน

าฉา

(พระภิกษุอินท์ และพระยาราชสุภาวดี, ใน คณะกรรมการจัดงาน
วันสารทศกฐนิภาคทักษิณ, ผู้รวบรวม 2516 : 34)

การที่พระยาราชสุภาวดีและภิกษุอินท์แต่งกฤษณาสนองคำฉันทตามต้นฉบับเดิมของสมัยอยุธยา อาจเป็นเพราะเห็นว่าของเก่าคืออยู่แล้วจึงพยายามรักษาไว้ นอกจากนี้ ความเชื่อ ค่านิยม พื้นฐานของสังคมสมัยธนบุรีคงจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยา จึงยอมรับคำสอนดังกล่าวนี้ได้โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง

2.1.3.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอน

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนในสมัยธนบุรี มี 1 เรื่องคือเพลงนายมหานภาพ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว นับว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวเรื่องแรกของไทย อันที่จริงเรื่องเพลงนายมหานภาพนี้ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าใครแต่งและแต่งในสมัยใด แต่เมื่อพิจารณาจากชื่อเรื่อง

* การที่ทราบว่าพระภิกษุอินท์และพระยาราชสุภาวดีผู้แต่งเรื่องนี้เป็นบุคคลในสมัยกรุงธนบุรีนั้น เป็นไปตามที่ทางกรมศิลปากรได้สันนิษฐานไว้.

ลักษณะคำประพันธ์ และถ้อยคำสำนวนแล้ว น่าจะกล่าวได้ว่านายมหานุกาพผู้นี้ น่าจะเป็นบุคคลคนเดียวกับพระยามหานุกาพในสมัยธนบุรี กล่าวคือ ในสมัยธนบุรี พระยามหานุกาพเป็นกวีที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ได้แต่งวรรณกรรมที่สำคัญไว้คือ นิราศกวางตุ้ง หรือนิราศพระยามหานุกาพไปเมืองจีน ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว ลักษณะการแต่งและถ้อยคำสำนวนในวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในนิราศกวางตุ้ง

เรื่องเพลงนายมหานุกาพ แม้จะแต่งเป็นทำนองจดหมายจากชายถึงหญิง ทำนองเดียวกับเพลงยาวสังวาส แต่เนื้อความเป็นการสั่งสอนหญิงโดยตรง ในตอนต้นของกลอนเพลงยาวก็แสดงจุดมุ่งหมายให้รู้ว่าเป็นการสอนหญิง ดังปรากฏเนื้อความขึ้นต้นว่า

ให้จำเวรวิศรีสวัสดิ์สฤวาร	จงตั้งโศกพิงสารจะขอสอน
บุ๋มรุ่งศรีหวังบุ๋มราศซึ่งราศี	ตั้งฉัตรแกวอลงกรณอันรมกาย
ลวนคำชำแมอยาเคื่องคำระคาย	โห่งามศรีเหมือนมณีไม่มีสลาย
	จะบรรยายเรื่องระเบียบบูรณกาล

(นายมหานุกาพ, ใน ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ 2504 : 148)

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนสมัยธนบุรี เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ใช้สอนหญิงทั้ง 2 เรื่อง ทั้งเรื่องกถาสอนน้องคำฉันท์ และเพลงนายมหานุกาพ

2.1.4 วรรณกรรมคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2

วรรณกรรมคำสอนสมัยดังกล่าวนี้ มี 2 เรื่อง แบ่งตามลักษณะคำประพันธ์ได้ 2 ประเภท คือ

2.1.4.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง

2.1.4.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอน

2.1.4.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง

วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 มี 1 เรื่องคือ โคลงธรรมสุภาสิต ซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพ ปัจจุบันยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย แม้จะมีการพิมพ์เผยแพร่แล้วก็ตาม ต้นฉบับที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษานี้พิมพ์อยู่ในประชุมหนังสือเก่า ภาค 1 ซึ่งหม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ พิมพ์แจกอุทิศส่วนกุศลถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิศุณนารถนิภาธร เมื่อ พ.ศ. 2459 และมีหลักฐานแน่ชัดปรากฏในบานแพนกว่า พระอาลักษณ์บุญจีนเป็นผู้แต่งเมื่อ พ.ศ. 2338 ในสมัยรัชกาลที่ 1 เรื่องโคลงธรรมสุภาสิตนี้มีเนื้อหา คำสอนเป็นแนวทางดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด

2.1.4.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอน

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนในสมัยนี้มี 1 เรื่อง คือ สวัสดิรักษา แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว สุนทรภู่เป็นผู้แต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2364-2367 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2516 : 52) เพื่อถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ นับเป็นวรรณกรรมคำสอนชายเล่มแรกของไทย แม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีวรรณกรรมคำสอนเพื่อสอนชาย แต่ก็เป็นการสอนเฉพาะเรื่อง ไม่ได้สอนเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่นเรื่องโคลงทศรถสอนพระราม พาสีสอนน้อง และราชสวัสดิ์ (นันทา ชุนภักดี 2527 : 40) เนื้อหาคำสอนในสวัสดิรักษาเป็นการประมวลคำสอนตามความเชื่อต่าง ๆ ที่คนโบราณได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อให้ เกิดความสุขความเจริญและความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 มี 2 เรื่อง แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพ และกลอนเพลงยาว ประเภทละ 1 เรื่อง เนื้อหาคำสอนส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาและตามแบบค่านิยมที่บรรพบุรุษไทยได้อบรมสั่งสอนกันต่อ ๆ มา

2.2 ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3

ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีวรรณกรรมคำสอนถึง 16 เรื่อง นับว่ามากกว่าสมัยใด ๆ ที่ผ่านมา ทั้งนี้จะเป็นเพราะมีปัจจัยบางประการที่เป็นสาเหตุหลักันให้เกิดวรรณกรรมคำสอนเป็นจำนวนมากถึงขนาดนี้

2.2.1 ปัจจัยที่ผลักดันให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนในรัชกาลที่ 3

ปัจจัยที่ผลักดันให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนในรัชกาลที่ 3 มีทั้งปัจจัยจากภายในประเทศ และปัจจัยจากภายนอกประเทศ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงที่หัวข้อดังนี้

2.2.1.1 ปัจจัยจากภายในประเทศ

ปัจจัยจากภายในประเทศที่ผลักดันให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนอย่างแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 3 มี 4 ประการ คือ

2.2.1.1.1 พระราชปราชญ์ของรัชกาลที่ 3

ในการแต่งสุภาษิต

2.2.1.1.2 ความรู้หนังสือไทยตกต่ำ

2.2.1.1.3 คนไทยหมกมุ่นในการสู้รบ

2.2.1.1.4 พระพุทธศาสนาวิวัฒนาการ

2.2.1.1.1 พระราชปราชญ์ของรัชกาลที่ 3

ในการแต่งสุภาษิต

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการจารึกตำราความรู้ต่าง ๆ ไว้บนแผ่นศิลาที่วัดพระเชตุพนฯ เมื่อคราวปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2374 นั้น มีกลอนเพลงยาวสุภาพเรื่องพระราชปราชญ์คนหนึ่ง เข้าใจว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 3 ว่า (สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ใน เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 3 2513 : (1))

โดยนิยมสมุเด็จเสด็จแสดง
 ประมวลหมมาตยาปริชาลาต
 ใพบริบูรณ์พูนเพิ่มเฉลิมพระยศ
 ซึ่งทรงพระราชอุทิศประดิษฐ์ประดับ
 จะไค้เห็นเช่นอภิปรายแบบคายนความ
 คุ้มก่อนเกาเหล่าลูกตระกูลปราชญ์
 ยอมฝึกหัดศึกษาทางอาลักษณ์
 ทุกวันนี้มีแต่พาลสันดานหยาบ
 จะหาปราชญ์เจียนจะขาดพระนคร
 อันกุลบุตรจะสืบสายไปภายหน้า
 ใหญ่ไค้ไฝในกุศลผลบุญ
 ฟังสองเสพลัประสูจิวิต
 สดับเรื่องเรื่องปัญญาปรีชาชาญ

เฉลิมลักษณะกลอนเพลงบรรเลงแฉ่ง
 จักจำแนกแจกแจงสังวาสรส
 นุดองพระราชนิพนธ์บุลบท
 นอมประณตบุชาพระอาราม
 ประสงค์สำหรับผู้รูกุลอนอักษรสยาม
 พยายามลอกเขียนรำเรียนรัก
 ทั้งเชื้อชาติชนผู้ที่มียศศักดิ์
 ลวนรูลักพากยพจนกมลทุกกลอน
 ประพติบาไปเสียสิ้นแผนดินกระฉอน
 จึงขอพรพุกษาไตรยาคุณ
 จงปรีชาแจ่มขึ้นทุกหมื่นขุน
 อูยาม่วมุนดินฝาสูราบาน
 รัชชชอบประกอบกิจเป็นแก่นสาร
 สุภาสิตพิสคารหมื่นอ่านเรียน

(เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 3 2513:1)

กลอนเพลงยาวเรื่องพระราชปรารภตอนนี้ นอกจากจะแสดงแบบแผนของ
 การแต่งเพลงยาวที่มีลีลาต่าง ๆ กันถึง 4 ลีลาแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไทย
 ส่วนหนึ่งในสมัยนั้นว่า มีคนประพตติไม่ค้อยู่มากและหาผู้มีความรู้ไค้ยาก รวมทั้งแสดง
 ให้เห็นพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพะนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ค้องการให้ราษฎร
 อ่านสุภาสิตกันอย่างแพร่หลาย ดังที่กล่าววว่า "สุภาสิตพิสคารหมื่นอ่านเรียน"

พระราชปรารภนี้เองเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้มีการแต่งวรรณกรรม
 คำสอนกันอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้จะเป็นเพราะสภาพสังคมไทยในระบบสมบูรณา
 ญาสิทธิราชย์ ซึ่งกษัตริย์มีพระราชอำนาจเค็ดขาดเคแต่เพียงพระองค์เดียว นั้น ทำให้
 พระองค์เป็นผู้นำสูงสุดของสังคมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง
 เศรษฐกิจ และสังคม ความสนใจของขุนนางข้าราชการ ตลอดจนประชาชนทั่วไป
 มักขึ้นอยู่กับพระราชนิยมของกษัตริย์ ดังนั้นพระราชปรารภที่ให้กุลบุตรทั้งหลาย

"ฟังสองเสพลัประสูจิวิต	รัชชชอบประกอบกิจเป็นแก่นสาร
สดับเรื่องเรื่องปัญญาปรีชาชาญ	สุภาสิตพิสคารหมื่นอ่านเรียน"

จึงเป็นการกระตุ้นให้กวีและนักปราชญ์ทั้งหลายให้หันมาแต่งสุภาษิตหรือวรรณกรรม คำสอนตามพระราชปราภานั้น

นอกจากพระราชปราชญ์ที่ปรากฏในกลอนเพลงยาวนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังโปรดเกล้าฯ ให้จารึกวรรณกรรมคำสอนไว้บนแผ่นศิลา ที่วัดพระเชตุพนฯ เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดนั้น เป็นจำนวน 5 เรื่อง คือ ฉันทกฤษณาสอนน้อง ฉันทพาลีสอนน้อง ฉันทอัฐฎาพานร โคลงโลกนิติ และสุภาษิตพระร่วง การกระทำเช่นนี้นับเป็นแบบอย่างให้คนทั่วไปสนใจที่จะแต่งวรรณกรรม คำสอนตามพระราชนิมมมากขึ้น

2.2.1.1.2 ความรู้หนังสือไทยตกต่ำ

ก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 คนไทยยังไม่เห็นความจำเป็นของการศึกษาเล่าเรียนมากนัก ทั้งนี้จะเป็นเพราะเป็นสมัยที่ยังไม่มีการติดต่อกับประเทศตะวันตกอย่างเป็นทางการ และอิทธิพลตะวันตกยังไม่ได้แพร่เข้ามา คนไทยยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามแบบโบราณ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมดั้ง เช่นที่เคยปฏิบัติกันมา มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนกันมาก ผู้ที่มีโอกาสเล่าเรียนก็มักเป็นพวกเชื้อสายพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางข้าราชการ วิชาที่เรียนก็มีเรื่องอักษรวิธี การแต่งโคลง ฉันท กาพย์ กลอน เป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้แต่คนชั้นสูงก็ไม่ได้รู้หนังสือกันทุกคน ดังมีกรณีที่พระองค์เจ้าจินดาไม่รู้อักษรวิธี เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเล่าไว้ว่า พระเจ้าอัยยิกาเธอ กรมหลวงวรวรเสรฐสุคาพระราชธิดาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล่าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

เมื่อพระชนมพรรษา (พระนั่งเกล้า) 50 เศษล่วงไปแล้ว ทรงทนหิวไม่ได้จึงตองตั้งเครื่องพระกระยาหารตาม แต่เครื่องพระกระยาหารตมนั้นเป็นเครื่องเล็กโตะเงินนิกเคียว เสวยบนพระแกดัดพระแพนลคออกไปของหนึ่ง หันพระพักตร์ไปข้างใต้ ที่พระเจดีย์ยังมีของฉันทาง ๆ ซึ่งโปรดทำถวายพระเป็นส่วนพิเศษ ความบาง หวานบาง ถวายเฉพาะพระราชาคณะ หรือพระรูปหนึ่ง รูปใดซึ่งเคยโปรดปราน ในของเหล่านี้มีแตงหนู น้ำกะทิ อย่างหนึ่งซึ่งเป็นของแปลก แต่ไม่ใ้กำหนดควาก็ดี และจะพระราชทานผู้ใด สุดแต่มีของเท่าใด

ท่ามาเท่าใด ก็รับสั่งให้พระเจ้าลูกเธอจกดล่งว่าสิ่งของนั้น ๆ ถวายพระองค์
นั้น ๆ จึงไปปรากฏว่าพระองค์เจ้าจินดาไม่รู้นั่งสือจนถูกกริ้ว

(ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ 2503 : 89-90)

หากว่าบุคคลระดับพระองค์เจ้ายังไม่รู้นั่งสือ ก็น่าที่จะเป็นไปได้ว่า
คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่รู้นั่งสือมากขึ้น และสภาพที่ความรู้หนังสือไทยตกต่ำเช่นนี้คง
จะมีมานานแล้ว ดังที่ได้ปรากฏในกลอนเพลงยาวเรื่องพระราชปรารภอีกแห่งหนึ่ง
ด้วย ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่จะต้องรณรงค์หรือกระตุ้นเตือนให้คนไทยเห็นความ
สำคัญของการศึกษาหาวิชาความรู้ วิธีการหนึ่งคือการแต่งตำราแบบเรียน ดังปรากฏ
ว่าในรัชกาลที่ 3 มีวรรณกรรมประเภทแบบเรียน หรือตำราเรียนอยู่ถึง 3 เรื่อง
คือ โคลงจินดามณี ตำราทศมุล และปฐมมาลา นอกจากวิธีการแต่งตำราแบบเรียน
เพื่อสอนใ้หลานหนังสือโดยตรงแล้ว ยังมีอีกวิธีการหนึ่งคือการแต่งวรรณกรรมคำสอน
โดยมีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา และการมีวิชาความรู้ เพื่อสอนใจหรือกระตุ้น
เตือนให้คนเห็นความสำคัญของการมีวิชาความรู้ นอกจากนี้ตัววรรณกรรมคำสอนเอง
ก็ยังสามารถใช้ฝึกอ่านหนังสือไปในตัวได้ด้วย

2.2.1.1.3 คนไทยหมกมุ่นในการสูบฝิ่น

ในสมัยรัชกาลที่ 3 คนไทยส่วนหนึ่งหมกมุ่นอยู่กับการสูบฝิ่น ทั้ง ๆ ที่แต่
เดิมคนไทยไม่รู้จักการสูบฝิ่น แต่จากการที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศจีน คน
ไทยส่วนหนึ่งแม้แต่ขุนนางข้าราชการก็เริ่มรู้จักฝิ่นและการสูบฝิ่นตามแบบชาวจีนแต่ก็
ยังมีคนไทยอื่น ๆ รังเกียจฝิ่น ดังปรากฏในขุนช้างขุนแผน ตอนพลายแก้วแต่งงานกับ
นางพิม นางทองประศรีไปขอนางพิม นางศรีประจันถามว่า

ดูจะขอลถามความท่ายาย	ดูชายนั่นดีฤาอย่างไร
ไม่เล่นเบี่ยงกินเหล้าเมาเกินชา	ฝิ่นฝามันสูบบ้างฤาไม่
จะสูงต่ำค่าชาวสักคราวใคร	ดูยังไม่เห็นแก่ตัวว่าตามจริง

(ขุนช้างขุนแผน, 2493 : 143)

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบเรื่องการสูบฝิ่น
ของชาวไทย และทรงรังเกียจการสูบฝิ่น จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการปราบปรามอย่างจริงจัง

คังที สมภพ จันทรประภา (2515 : 23) กล่าวไว้ใน แผ่นดินที่สาม ว่า

พระนั่งเกล้าทรงมีของซึ่งไม่ทรงโปรดอย่างยิ่งอยู่อย่างหนึ่งคือดิน ทรงปราบอย่างเอาจริงเอาจัง ปราบอย่างใดตัวคนชนควาย ไม่ใช่โคแต่ของกลางและไม้ ทรงถือควายเป็นการทำรายไค้ให้แก่แผ่นดิน ปราบเรียบตั้งแต่ภาคกลางลงไป จนภาคใต้ คราวที่ใหญ่ที่สุดปราบตั้งแต่ปราบจนถึงนครฯ ฟากหนึ่ง ตะกั่วป่าถึงกลางอีกฟากหนึ่ง ไค้ดินคืบเข้ามา 3700 เศษ เป็นสูง 2 ทวา โปรดให้เผาที่หน้าพระที่นั่งสุทธานาวารย์ ครั้งนั้นพวกขี้ยาโคกกลืนคองแพบชาติใจตาย กลั๊กดินเอามาหลอพระพุทธรูปซึ่งเป็นประธานในศาลาการเปรียญวัดสุทัศน์

นอกจากการจัดการปราบปรามเผาผืนแล้ว ยังมีประกาศทางราชการห้ามสูบดินอีกด้วยดังจะเห็นได้ว่าในปี"พ.ศ. 2382 หมอบรัดเลย์ได้รับจ้างพิมพ์หมายประกาศห้ามสูบดินเป็นใบปลิว 9000 ฉบับ" (เปลื้อง ณ นคร 2517:375) เพื่อประชาชนจะได้ทราบทั่วกัน

ควายเห่ที่ขุนนางข้าราชการตลอดจนประชาชนทั่วไปพากันหมกมุ่นในสิ่งมัวเมา เช่นการสูบดินเช่นนี้ จึงจำเป็นต้องมีการห้ามปรามทั้งโดยวิธีปราบปรามตามกฎหมาย และโดยการตักเตือนหรือให้คติสอนใจผ่านมาทางวรรณกรรมคำสอนดัง เช่นที่ปรากฏในกลอนเพลงยาวสุภาพเรื่องพระราชปรารภตอนหนึ่งว่า "อย่ามัวมุ่นผืนผาสุรายาน" เป็นต้น

2.2.1.1.4 พระพุทธศาสนาวิฆเนศวร

นอกจากคนไทยจะไม่ค่อยรู้หนังสือและนิยมสูบดินกันแล้ว ยังมีปัจจัยภายในประเทศอีกประการหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการแต่งวรรณกรรมคำสอนกันขึ้น คือการที่พระพุทธศาสนาวิฆเนศวร

แม้ว่าชาวไทยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเองจะทรงทะนุบำรุงการศาสนาเป็นอย่างมาก แต่สภาพการนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยก็มิได้เข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือของคนไทยมีลักษณะเป็นแบบพุทธผสมพราหมณ์ คือมีทั้งความเชื่อในเรื่องกรรม ศิลปะการทำบุญทำทานตามแบบศาสนาพุทธ ความเชื่อทางค่านิยมไสยศาสตร์ ผีสางนางไม้ เทพอารักษ์ เครื่องรางของขลัง เวทมนต์คาถา ตลอดจนความเชื่อถือในศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นจึงปรากฏว่าในรัชกาลที่ 3 นี้ "พระพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติกันอยู่ในประเทศสยามนั้นไม่สู้จะเคร่งครัดอะไรนัก พิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีการเล่นสนุกสนาน

เข้ามาแทรกอยู่ด้วยเสมอ" (เวลา 2514 : 61) แสดงว่าคนไทยส่วนใหญ่ ยังไม่เข้าใจหลักธรรมอันเป็นปรัชญาสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา ที่คนไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 นับถือจึงแตกต่างไปจากหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เช่นคนไทยสมัยนั้นบูชาพระพุทธรูปองค์เสมือนเทพเจ้า จนพระองค์กลายเป็นเทพเจ้า แห่งศาสนาพราหมณ์ คนไทยเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ตามที่เคยบรรยายไว้ใน หนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งแท้จริงแล้วคติความเชื่อเหล่านี้มาจากศาสนาพราหมณ์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ประชาชนเข้าใจได้ง่ายคือเรื่องการเวียนว่าย ตายเกิด แต่ก็ยึดถือจริงจังจนถึงกับเชื่อว่าวิญญาณเป็นตัวที่ไปถือกำเนิด ส่วน กรรมเป็นเพียงตัวประกอบที่จะส่งผลให้ดีขึ้นในชาติหน้า จึงพากันมุ่งทำบุญทำกุศล เพื่อให้ไปเกิดดี มีผู้เข้าถึงนิพพานอันเป็นยอดของพระธรรมนั้นน้อยมาก ส่วนใหญ่ พากันตั้งความปรารถนาจะไปเกิดเป็นเจ้าเป็นนายเพื่อความสุขทางโลก (เวลา 2514 : 60-61)

ไม่เฉพาะแต่ประชาชนเท่านั้นที่มีความเชื่อถือพระพุทธศาสนาในทำนอง นี้ ปรากฏว่าบรรดาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายก็ไม่เข้าใจแก่นแท้แห่งพระธรรม และยัง ปฏิบัติตนผิดวินัยสงฆ์อีกด้วย ปรากฏว่าในรัชกาลที่ 3 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ชำระ โทษพระสงฆ์ที่หย่อนพระวินัย ประพฤติอนาจารต่าง ๆ เป็นอันมาก ตามความที่ ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ว่า "เมื่อ ณ เดือน 1 เดือน 2 เดือน 3 เกิดชำระความพระสงฆ์ที่ประพฤติอนาจารมิควร ได้ตัวชำระ ลี้กเสียบก็มาก ประมาณ 500 เศษ ที่หนีไปก็มาก พระราชาคณะเป็นปราชิกก็หลายรูป (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2477 : 267-268)

ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้รุ่มกุ่มหนึ่งซึ่งได้ศึกษาคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา และ มีความเข้าใจในหลักธรรมพอสมควร เกิดความไม่พอใจและต้องการที่จะขจัดความ เชื่อถือเหล่านี้ออกไปจากความนึกคิดของพุทธศาสนิกชน ผู้เหล่านี้ประกอบด้วย พระภิกษุ เจ้านาย และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทย รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ หรือพระวชิรญาณเถโร ซึ่งขณะนั้นทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง

พระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามพระพุทธรูปบัญญัติ ประจวบกับในเวลานั้นพวกหมอสอนศาสนาได้เข้ามาดำเนินการเผยแพร่ศาสนาในเมืองไทยเป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อมีศาสนาเข้ามาแข่งขัน การปรับปรุงในหมู่สงฆ์ฝ่ายพระพุทธศาสนาก็นับเป็นเรื่องจำเป็น (ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์ 2523 : 208) ดังนั้นในรัชกาลที่ 3 นี้เจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งยังทรงผนวชอยู่จึงได้ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นคณะใหม่ชื่อว่า "ธรรมยุติกนิกาย" หรือ "คณะธรรมยุต" สืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

นอกจากมีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการปรับปรุงพระพุทธศาสนาในค่านอื่น ๆ อีก เช่น เรียบเรียงคำสอนทางศาสนาแทรกในวรรณกรรมคำสอน เพื่ออบรมสั่งสอนคนทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงมีวรรณกรรมคำสอนเกิดขึ้น เพื่อขัดเกลาจิตใจของคนในสังคมให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอีกวิธีหนึ่งด้วย

2.2.1.2 ปัจจัยจากภายนอกประเทศ

นอกจากปัจจัยจากภายในประเทศดังกล่าวแล้ว ยังมีสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนกันอย่างแพร่หลาย นั่นคือการเข้ามาของพวกตะวันตก อันเป็นปัจจัยมาจากภายนอกประเทศ

ในรัชกาลที่ 3 ชาติตะวันตกเช่น อังกฤษ อเมริกา เริ่มเข้ามาติดต่อกับไทยอย่างเป็นทางการ แม้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้มีนโยบายชัดเจน เพราะชาวตะวันตกเหล่านี้ได้นำวิทยาการแขนงใหม่เข้ามาด้วย แต่พระองค์ก็ทรงพระวิตกเกี่ยวกับการเข้ามาของพวกตะวันตกอยู่มาก เมื่อประจวบโอกาสสวรรคตก็ยังรับสั่งถึงเรื่องนี้ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อตอนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประชวรใกล้สวรรคตว่า ได้ทรงรับสั่งให้หาพระศรีสุริยวงศ์เข้าไปเฝ้าในพระที่แล้วครั้นเรื่องการแผ่นดิน ตอนหนึ่งทรงกล่าวว่า "การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าเห็นจะไม่มีแล้วจะมีอยู่ที่แต่ข้างพวกฝรั่งให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้มันถือเลื่อมใสไปที่เสีย"

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2447 : 370)

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระวิตกเกี่ยวกับการเข้ามาของชาวตะวันตก เพราะเขาเหล่านั้นนอกจากจะมาติดต่อทางด้านการค้าแล้ว ยังมีพวกมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่คริสตศาสนาด้วย โดยสหรัฐอเมริกาได้ส่งมิชชันนารีหรือคณะหมอสอนศาสนาเข้ามาเผยแพร่คริสตศาสนาในไทย และที่สุดสามารถจัดตั้งคณะหมอสอนศาสนาขึ้นเป็นการถาวรในประเทศไทยได้ ไทยจึงต้องตื่นตัวปรับปรุงพุทธศาสนา ตลอดจนแบบแผนธรรมเนียมประเพณีเป็นการใหญ่ เพื่อป้องกันมิให้คนไทยเข้ารับตามอย่างฝรั่ง

การจัดตั้งคณะหมอสอนศาสนาขึ้นเป็นการถาวรในประเทศไทยนี้ นับเป็นก้าวใหม่อันหนึ่งของวงการศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะเป็นครั้งแรกในเมืองไทยที่พวกมิชชันนารีหรืออเมริกันนำคริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแพร่ แม้ว่าจะมีการเผยแพร่คริสตศาสนามาตั้งแต่สมัยอยุธยา และได้ตั้งมั่นอยู่ในเมืองไทยมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา โดยคณะบาทหลวงชาวฝรั่งเศสเป็นผู้นำเข้ามาเผยแพร่ แต่ก็ยังเป็นคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

คณะหมอสอนศาสนาพวกนี้ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่คริสตศาสนาได้อย่างเสรี แต่งานเผยแพร่นี้ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากคริสตศาสนาก็กับความเชื่อถือในลัทธิอื่น ๆ ฉะนั้นหากคนไทยเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์แล้ว ก็จะต้องเลิกนับถือและปฏิบัติพุทธศาสนกิจโดยสิ้นเชิง การนับถือและการปฏิบัติศาสนกิจนั้นนับเป็นวัฒนธรรมของคนไทยประการหนึ่ง และคนไทยนั้นมีนิสัยยอมรับนับถือศาสนาอื่น เข้าผสมกลมกลืนกับศาสนาที่ตนนับถืออยู่ จึงไม่มีใครเข้ากับพวกคริสต์เลย (เวลดดา 2514 : 72-73)

อย่างไรก็ตาม แม้การเผยแพร่คริสตศาสนาของพวกมิชชันนารีจะไม่ได้ประสบความสำเร็จ แต่พวกมิชชันนารีเหล่านี้ก็ได้ล้มเลิกการเผยแพร่ และยังสามารถนำวิทยาการแผนใหม่เข้ามาในหมู่ชาวไทยอีก เช่น การพิมพ์ การแพทย์ การตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น พวกมิชชันนารี

ได้ใช้ความรู้ทางด้านการพิมพ์จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับศาสนาออกเผยแพร่แก่ชาวไทย รัชกาลที่ 3 จึงเกรงว่าคนไทยจะหันไปเข้ารับนับถือคริสตศาสนา หรือเลียนแบบชาวตะวันตก โดยทิ้งแบบแผนธรรมเนียมประเพณีของไทย อันจะมีผลให้คนไทยจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของชาวตะวันตก ฉะนั้นทางหนึ่งที่จะกระตุ้นเตือนให้คนไทยระลึกถึงแบบแผนธรรมเนียมประเพณีเดิมของไทย ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตตามแบบที่บรรพบุรุษเคยประพฤติปฏิบัติสืบมา ก็คือต้องใช้วรรณกรรมคำสอนเป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอน ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมคำสอนถือเป็นแบบฉบับทางจริยธรรมที่คนไทยในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ผลักดันให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้มีทั้งปัจจัยจากภายในประเทศ อันได้แก่ พระราชปราชญ์ของรัชกาลที่ 3 ความรู้หนังสือไทยตกต่ำ คนไทยหมกมุ่นในการสูบฝิ่น รวมทั้งพระพุทธศาสนาวิวัฒนาการ และปัจจัยจากภายนอกประเทศคือการเข้ามาของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้มีการแต่งวรรณกรรมคำสอน เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนคนในสังคมให้ประพฤติอยู่ในแบบแผน มิให้ประพฤตินอกวิสัยนอกรอย จนทำให้สังคมเสื่อมทรามลง วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงเกิดขึ้นมากกว่าสมัยที่ผ่านมาเป็นจำนวนมาก

2.2.2 ประวัติของวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3

วรรณกรรมคำสอนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ยังไม่มีผู้ใดค้นคว้าและรวบรวมมาก่อนว่ามีอยู่เป็นจำนวนเท่าใดและเรื่องใดบ้าง เรื่องที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่จนเป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ เรื่องกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร และสุภาวชิโรศรัยของหม่อมเจ้าอิศรญาณ เป็นต้น แต่วรรณกรรมคำสอนในรัชกาลที่ 3 มิได้มีอยู่เพียง 3 เรื่องนี้เท่านั้น บางเรื่องแม้จะได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มแล้วก็ยังไม่เป็น

ที่รู้จักกันแพร่หลาย และบางเรื่องก็ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์ เป็นฉบับสมุดไทยอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าวรรณกรรมคำสอนของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากไม่ได้บอกนามผู้แต่งและสมัยที่แต่ง การวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะจำกัดขอบเขตเฉพาะวรรณกรรมคำสอนเท่าที่มีหลักฐานปรากฏชื่อว่าแต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้เท่านั้น เช่นมีการบอกนามผู้แต่งและสมัยที่แต่ง หรือบอกแต่เพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นที่ยอมรับกันว่าแต่งในสมัยนี้ จากการวิจัยพบว่าวรรณกรรมคำสอนในรัชกาลที่ 3 มีจำนวน 16 เรื่อง

วรรณกรรมคำสอนทั้ง 16 เรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว 10 เรื่อง คือ สุภาสิตขงจู เพลงยาวถวายโอวาท ภูษณาสนน่องคำฉันท์ โคลงโลกนิติ พาสีสอนน่องคำฉันท์ ฉันทกอัญญาพานร โอวาทกระสัตรี ทศตะสอนบุตร สุภาสิตอิศรญาณ และเพลงยาวเจ้าพระ ส่วนอีก 6 เรื่องที่เหลือคือ ปรมัตถ์คำกลอน สุภาสิตสอนชายหญิง สุภาสิตต่าง ๆ 44 บท โลกนิตีคำฉันท์ ให้อวาท และสุภาสิตคำโคลง สอนใจหรือพุทธสุภาสิต ยังคงเป็นต้นฉบับสมุดไทย

วรรณกรรมคำสอน 16 เรื่องในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ แบ่งตามลักษณะคำประพันธ์ได้ 5 ประเภท คือ ร้อยแก้ว โคลง ฉันท์ คำฉันท์ และกลอนเพลงยาว ดังนั้นการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ จึงจะกล่าวตามลักษณะคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

- 2.2.2.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยแก้ว
- 2.2.2.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง
- 2.2.2.3 วรรณกรรมคำสอนประเภทฉันท์
- 2.2.2.4 วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์ (ประกอบตัวฉันท์และกาพย์)
- 2.2.2.5 วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว
- 2.2.2.1 วรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยแก้ว

วรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยแก้วในสมัยรัชกาลที่ 3 มี 1 เรื่อง คือ สุภาสิตขงจู มีเนื้อความเป็นคำสั่งสอนตามแนวคิดของจีนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ

เช่น ความกตัญญู การคบคน และการปฏิบัติตน เป็นต้น ในหนังสือประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติมีการนำเรื่องนี้มาตีพิมพ์ เรียกชื่อเรื่องว่า สุภาสิตขงจู แต่ในฉบับสมุดไทยที่หอสมุดแห่งชาติเรียกว่า ขงจูสุภาสิต หรือ ฮักยี่สุภาสิตจีน เป็นสมุดไทย 8 เล่ม*

ที่มานแพนของสุภาสิตขงจู บอกวันเดือนปีในการแต่ง นามผู้แต่ง และที่มาของเรื่องไว้ว่า "วันเสาร์ เดือน 5 ขึ้นเก้าค่ำ จุลศักราช 1888 ปีจอ อัฐศก อาตมาภาพ พระอมรโมลี สถิต ณ วัดราชบูรณะ พระอารามหลวง แปลฮักยี่ฉบับจีน ออกเป็นไทย" (พระอมรโมลี, ใน ประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 42)

การที่ไทยแปลสุภาสิตขงจูของจีนมานี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยในค่านววรรณกรรม ซึ่งก่อนหน้านี้คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็มีการแปลวรรณกรรมจีนเป็นไทยบ้างแล้ว ที่รู้จักกันดีคือ สามก๊ก มีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นแม่กองในการแปล อันที่จริงจีนกับไทยมีสัมพันธ์ไมตรีกันมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา (ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์ 2523 : 213) และมีบทบาทในทางเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมาก เพราะ "ชาวจีนไม่ต้องขึ้นทะเบียนเป็นไพร่ จึงเปิดโอกาสให้ได้ประกอบอาชีพอย่างเป็นล่ำเป็นสันในทุกหนทุกแห่งในเมืองไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา" (ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์ 2523 : 148) นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลในด้านอื่น ๆ อีกโดยเฉพาะในด้านศิลปะ คือ "ในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดนิยมแบบอย่างศิลปะจีน วัดที่สร้างในรัชกาลนี้บางแห่งเป็นต้นว่าวัดราชโอรส วัดเทพธิดา โบสถ์วิหาร ก็ยกย้ายสร้างตามแบบจีน คือยกเอาช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ออกเสีย" (ม.จ.สุภัทรทิศ ทิศกุล 2512 : 57, อ้างถึงใน ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์ 2523 : 193) ส่วนในด้านการทูตนั้น จีนและไทยมีการแลกเปลี่ยนทูตกันมาหลายสมัยแล้ว และในรัชกาลที่ 3 ไทยได้ส่งทูตไปเมืองจีนเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2368 ก่อนหน้าที่จะมีการแปลสุภาสิตขงจูออกเป็นไทย 1 ปี อาจเป็นไปได้ว่า

* อยู่ในมัดที่ 8 ชั้น 5/4 ตู้ 115 น.

ต้นฉบับสุภาษิตของจุนีได้มาเมื่อครั้งทูตไทยไปเมืองจีนในคราวนี้เอง

2.2.2.2 วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลง

วรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงในสมัยรัชกาลที่ 3 มีอยู่ 3 เรื่อง ได้แก่ โคลงโลกนิติ โคลงสุภาษิต 44 บท และพุทธสุภาษิต

ก. โคลงโลกนิติ

วรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพเกือบทั้งหมด มีโคลงกระทู้แทรกอยู่บ้างเป็นส่วนน้อย เนื้อความคำสอนของโคลงโลกนิติสมัยรัชกาลที่ 3 คล้ายคลึงกับโคลงโลกนิติสมัยอยุธยา ทั้งนี้เพราะโคลงโลกนิตินับนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรรวบรวมโคลงโลกนิติของเก่าครั้งอยุธยามาชำระใหม่ให้เรียบร้อยประณีตและไพเราะ แล้วให้จารึกไว้ในวัดพระเชตุพนฯ เมื่อคราวปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. 2374-2379 จารึกเรื่องโคลงโลกนิตินี้ติดไว้ที่ผนังด้านนอกศาลาทิศของพระมณฑปทั้ง 4 หลัง ปัจจุบันศิลาจารึกยังอยู่ 3 หลัง และมีหายเป็นบางแผ่น ส่วนอีกหลังหนึ่งนั้นคือ ศาลาด้านตะวันออกของพระมณฑปนั้นให้รื้อทิ้งเมื่อสร้างพระมหาเจดีย์อีกองค์หนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4

ข. โคลงสุภาษิต 44 บท

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้ แต่งด้วยโคลงกระทู้และโคลงสุภาพปนกัน โดยส่วนใหญ่แต่งด้วยโคลงกระทู้ มีเพียงจำนวนน้อยแต่งด้วยโคลงสุภาพ ส่วนเนื้อหา คำสอนของโคลงสุภาษิต 44 บทนี้ เป็นคำสอนคนทั่วไปได้แก่ สอนให้เห็นถึงความจริงของชีวิตและโลก เพื่อจะได้รู้จักวางตนให้เหมาะสม และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การที่วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มีชื่อว่า โคลงสุภาษิต 44 บท น่าจะเป็นการนำมาจากลักษณะคำประพันธ์ของเรื่องที่แต่งด้วยโคลง และเนื้อหาคำสอนที่เป็นสุภาษิตนั่นเอง โคลงสุภาษิต 44 บทนี้พระศรีภริปริชา เสนาบดีในรัชกาลที่ 3 เป็นผู้แต่งเมื่อ พ.ศ. 2377 ก่อนถึงหน้าตัวเนื้อเรื่อง มีบอกไว้ว่า

วันที่ ๑๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๙๖ ปีมะเมีย ฉศก ข้าราชการเจ้า
พระศรีภริยปริชาธิราชเสนาบดีศรีสาลักษณ์ รจนาโคลงสุภาษิต ๔๔ บท ขอ
พระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเคชะ าวะ

("โคลงสุภาษิต ๔๔ บท" สมุดฝรั่ง อักษรไทยเส้นดินสอด : ๑ : ไม่
ปรากฏเลขหน้า)

วรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงสุภาษิต ๔๔ บทนี้ แม้วาผู้แต่งกล่าวไว้
ตั้งแต่แรกว่า "แต่งถวาย" ในตอนท้ายก็กล่าวไว้อีกครั้งหนึ่งว่า

คำเพรงคำพรอกร่อง	พรางความ
แจกเช่นนายสอง...	เงื่อนแย้ม
ทำเทียบบุกระทุมาม	คูงาย
บทที่ยอต่อแถม	แต่งถวาย าวะ

("โคลงสุภาษิต ๔๔ บท" สมุดฝรั่ง อักษรไทยเส้นดินสอด : ๑ : ไม่
ปรากฏเลขหน้า)

แต่ก็ไม่มีใครระบุว่าถวายผู้ใด อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า "ถวาย" ก็ทำให้คิดว่า
น่าจะเป็นบุคคลผู้อยู่ในราชตระกูลนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์เป็นต้นมา

ค. สุภาษิตคำโคลงสอนใจ หรือพุทธสุภาษิต

วรรณกรรมคำสอนเรื่องสุภาษิตคำโคลงสอนใจ หรือพุทธสุภาษิตนี้ แต่ง
ด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพตลอดเรื่อง มีเนื้อหาคำสอนตามหลักพระพุทธ
ศาสนา คือสอนเรื่อง อนุสติ มรรค ๘ ศิล กรรม ทาน รากะ โมหะ เวทนา
พรหมวิหาร อกุศลกรรมบท วิชาความรู้ การพูด และคนประเภทต่าง ๆ นับเป็น
การสอนคนทั่วไป

สุภาษิตคำโคลงสอนใจนี้ เป็นวรรณกรรมคำสอน ๑ ใน ๖ เรื่องในสมัย
รัชกาลที่ ๓ ที่ยังมิได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ ต้นฉบับอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ มีทั้งที่เป็น
สมุดไทยและสมุดฝรั่งรวม ๔ ฉบับ แต่ละฉบับมีเนื้อความเหมือนกัน ต้นฉบับที่เป็น
สมุดไทย ๓ ฉบับมีชื่อเรียกว่า พุทธสุภาษิต แต่ฉบับที่เป็นสมุดฝรั่ง ๑ ฉบับนั้น
หอสมุดแห่งชาติเรียกชื่อเรื่องว่า สุภาษิตคำโคลงสอนใจ และเนื่องจากฉบับนี้

* ต้นฉบับไม่ชัดเพราะชำรุด.

ตัวหนังสือชัดเจนกว่าฉบับอื่นที่เป็นสมุดไทย ผู้วิจัยจึงใช้ฉบับสมุดฝรั่งนี้ในการศึกษาวิเคราะห์

เกี่ยวกับนามผู้แต่งและวันเวลาในการแต่ง ที่บานแพนงของวรรณกรรมเรื่องนี้เขียนแจ้งไว้ว่า พระปิฎกโกศล (อ่วม) แต่งเมื่อ จ.ศ. 1211 (พ.ศ. 2392) ส่วนตัวเนื้อเรื่องไม่ได้บอกนามผู้แต่ง บอกแต่เวลาในการแต่งว่า แต่งเสร็จเมื่อเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำ พ.ศ. 2392 ดังปรากฏคำประพันธ์ว่า

พระสาสนดวงแก้ว	2000
392 บัน	จบไว้
อนาคตอีก 2000	กับ 600 เอย
7 เสตอีก 1 ไ้	ครบ 5000 วิชา
สฤทธิแต่เคื่อนห้านับ	ขามปี
วิสาขบูรณะรัศมี	เสร็จแล้ว
อานตพอชูปรี	ซาซัน ใจเอย
ผิวใครจักเอาแก้ว	เปลี่ยนไห้อยาเอาเลย

(“สุภาษิตคำโคลงสอนใจ” สมุดฝรั่ง อักษรไทยเส้นดินสอด : 1 : หน้าต้น)

2.2.2.3 วรรณกรรมคำสอนประเภทฉันท์

วรรณกรรมคำสอนประเภทฉันท์ในสมัยรัชกาลที่ 3 มี 3 เรื่องคือ พาสีสอนน้องคำฉันท์ ฉันท์อัญญาพานร และโลกนิตีคำฉันท์

ก. พาสีสอนน้องคำฉันท์

วรรณกรรมคำสอนเรื่องพาสีสอนน้องคำฉันท์ แม้จะมีชื่อเรื่องว่า “คำฉันท์” ต่อท้าย แต่ก็ไม่ได้แต่งเป็นคำฉันท์ เพียงแต่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์ และจบด้วยโคลงกระทู้บอกชื่อเรื่องว่า

พา	ลิกะปี่ราชผู้	พงศ์พานรินทร์ฤา
ลี	ลาศคลาดุกหาหา	พระนอญ
สอน	แสดงแหงมาตยา	นุรุคเรง เรียนพอ
น้อง	สลับรับรสพรอง	พรำแล้วลาญชนม

พาลีสอนน้อง เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีอยู่หลายสำนวน สำนวนของแต่ละฉบับก็มีความแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ทุกฉบับมีเนื้อหาสอนข้าราชการให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เหมือนกัน เรื่องพาลีสอนน้องนี้มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ฉบับที่เป็นที่รู้จักกันก็คือ พาลีสอนน้องฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งโดยมากเข้าใจกันมาว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์

เรื่องพาลีสอนน้องในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นผู้นิพนธ์ เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ จารึกเรื่องนี้ติดไว้ที่ผนังด้านในศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังใต้ของวัด ปัจจุบันศิลาจารึกยังอยู่ เรื่องนี้ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ "กรมสวัสดิ์" ใ้แจ้งไว้ในคำนำของหนังสือกฤษฎาสอนน้องกับพาลีสอนน้องคำฉันท์ เมื่อครั้งนำมาตีพิมพ์เป็นเล่มแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระองค์เจ้าประภัสสรในปี พ.ศ. 2471 ว่า "กฤษฎาสอนน้องกับพาลีสอนน้องคำฉันท์ทั้ง 2 ภาคนี้ เป็นของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ไว้ก่อนปีมเมีย ฉศก พุทธศักราช 2377" (กรมสวัสดิ์ 2471 : คำนำ)

เกี่ยวกับเรื่องผู้แต่งนี้ ผู้วิจัยก็มีความเห็นว่าพาลีสอนน้องน่าจะเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส โดยสังเกตจากลักษณะการจบด้วยโคลงกระทุ้งบอกชื่อเรื่อง ซึ่งจะปรากฏในงานพระนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสเสมอ เช่น เรื่องกฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ จบเรื่องว่า

กฤษ	นายพาพัทตร์เพียง	เพ็ญจันทร์
นา	เรศเชษฐรำพัน	พรำถอย
สอน	นุกุจแสงคงฉันทน์	ทพากุญพจน์ นีนา
น้อง	สศับริบสารสรอย	สืบสร้างสมประสงค์ ฯ

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 528)

* กรมสวัสดิ์ หมายถึง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษ ซึ่ง เป็นพระชนกของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี.

เรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์ จบเรื่องราว

คำ	ขานสารสวัสดิศร้อย	เสาวพจน์
ฉันท์	พากย์หลากหลายบท	แบบไว
สรรพ	สิทธิ์ศรัทธา	เรขร่ำ เรื่องช้อย
สิทธิ์	เวทเศษแสดงไค้	เสาคะเปลื้องปลิศสมร

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส 2511 : 157)

ไม่เฉพาะแต่ในวรรณกรรมประเภทคำฉันท์เท่านั้น ในลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งแต่งเป็นรายกับโคลง ตอนจบก็ยังคงท้ายด้วยโคลงกระทู้ 1 บท บอกชื่อเรื่อง เช่นเดียวกันว่า

จบ	เสร็จเสาวพากย์ถ้อย	วิญญูร แกลงนา
ลิลิต	ราชบุษยาวคาร	แต่ก็
ตะเลง	เหล่าคัมภีรลัญ	มลาญชีพุลงญา
พ่าย	พระเศษเหล็กดี	ประลาศตอนแตกสยาม

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส 2515 : 197)

ลักษณะการจบด้วยโคลงกระทู้บอกชื่อเรื่องเช่นนี้ จึงน่าจะเป็นลักษณะเฉพาะของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสได้อย่างหนึ่ง และลักษณะเช่นนี้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องฉันท์อักษฎาพานรอีกเรื่องหนึ่งด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงต่อไป

ข. ฉันท์อักษฎาพานร

วรรณกรรมคำสอนเรื่องฉันท์อักษฎาพานร แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์ตลอดเรื่อง และจบด้วยโคลงกระทู้ 1 บทบอกชื่อเรื่องว่า

อักษฎ	องคเทเวศเพ็ยน	พานร
คา	คาษศคฺคิกร	กล่าวแก้ว
พา	ทานศุสนสอนู	สวัสดิศรัทธา
นร	ชาติไคถามแลว	เลิศเททางเกษม

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับ

หอสมุดแห่งชาติ 2508 : 28)

เนื้อหาของฉันทอัฐฎาพานรนี้เป็นคำสอนกษัตริย์ กล่าวถึงท้าวทรพราชครองกรุง
โกสามพี มีพระบัญญัติพรหม แก่ปรีศนาไมตก อำมาตย์จึงเชิญเสด็จประพาสป่า
ร่อนถึงรุกขเทวดา 8 องค์มีความสงสารจึงจำแลงเป็นวานรมาถวายคำสอนแด่
พระองค์เป็นการแก้ปรีศนา ชี้ให้เห็นทางที่เป็นเจริญมงคลรวม 8 ข้อ ทำให้ท้าว
ทรพราชเกิดสติปัญญา เสด็จกลับบ้านเมือง และเสวยราชสมบัติต่อไป

ฉันทอัฐฎาพานรนี้จารึกบนแผ่นศิลา ติดไว้ที่ผนังค้ำในของศาลา หน้าพระ
มหาเจดีย์หลังใต้ของวัดพระเชตุพนฯ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เรื่องฉันทอัฐฎาพานรนี้ไม่ปรากฏ
นามผู้แต่ง แต่จากลักษณะการแต่งที่จับค้วยโคลงกระทู้บอกชื่อเรื่อง และจากหนังสือ
บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม 2 ซึ่งพระยาอนุমানราชชนดิกราบทูลต่อสมเด็จพระ
เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า "...ฉันทอัฐฎาพานร ที่จารึกบนแผ่นศิลา
ไว้ที่วัดพระเชตุพน ปรากฏว่าฉันทเรื่องนั้น สมเด็จพระเจ้า กรมพระปรมานุชิตฯ ทรง
นิพนธ์..." (สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2506 : 277) ทำให้
น่าจะเชื่อได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

ค. โลกนิติคำฉันท

วรรณกรรมคำสอนเรื่องโลกนิติคำฉันท แต่งค้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท
ตลอดเรื่อง มีเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น ความเกียจคร้าน ทรัพย์
วิชาความรู้ การคบคน ลักษณะคนสี่คนชั่ว ความโกรธ ความเชื่อต่าง ๆ บาปบุญ
มิตรและศัตรู เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้รู้จักปฏิบัติตนหรือวางตนได้เหมาะสม มีความ
เข้าใจชีวิตและโลก และสามารถดำเนินชีวิตหรืออยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่าง
มีความสุข

เรื่องโลกนิติคำฉันทนี้ ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ทั่วไป ต้นฉบับที่
ประกอบการวิจัยครั้งนี้เป็นกระดาษฝรั่ง อักษรพิมพ์ดีด ซึ่งทางหอสมุดแห่งชาติคัด
มาจากสมุดไทยขาว เส้นหมึก มีหัวเรื่องบอกว่า ขุนสุวรรณสารวัด เป็นผู้แต่งจบ
เมื่อ พ.ศ. 2385 ในรัชกาลที่ 3 และระบุชื่อวรรณกรรมว่า "โลกนิติคำฉันท"
แต่ในเนื้อหาคำประพันธ์บทที่ 9 เรียกชื่อเรื่องว่า "พระโลกนิติ" และบอกว่าเป็น

คำสอนที่มีที่มาจากโอวาทของพระพุทธเจ้าสำหรับสอนแก่กุลบุตร ดังคำประพันธ์ว่า

อาจารย์ท่านสาตก พุทธิชวาทบรมครู
 กุลบุตรรำพึงดู พระโลกนิติทำนองงาม
 ("โลกนิตีคำฉันท์" สมุดฝรั่ง อักษรพิมพ์ดีด : 1 : 2)

2.2.2.4 วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์

วรรณกรรมคำสอนประเภทคำฉันท์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 มี 1 เรื่อง คือ
 กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์และกาพย์ปนกัน

กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ที่ปรากฏในรัชกาลที่ 3 นี้ เป็นพระนิพนธ์ของ
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้บอกสาเหตุของการแต่งไว้
 ในตอนท้ายเรื่องว่า แต่งตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งมีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ระหว่าง พ.ศ. 2374-2377
 นอกจากนี้ยังบอกไว้ว่าเรื่องนี้เป็นการดัดแปลงมาจากของเก่า ซึ่งกวีชนบทได้แต่ง
 ไว้อย่างธรรมดาไม่ค่อยดีนัก ไม่สมกับเป็นบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยนักปราชญ์ ดังนั้น
 พระองค์จึงทรงนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้นใหม่ให้สมศักดิ์ศรีว่าเป็นเมืองกวี และหวังจะให้เป็น
 คำสั่งสอนแก่สตรี ดังปรากฏในตอนต้นเรื่องดังนี้

แต่คุณนิพนธ์บุลลบทบรรหาร
 แห่งราชโยงการ คำรัส
 ไหรั้งสถณฺ์กฤษณาสุภานิตสวัสดิ์
 เลบงฉันทรำพันอรรด ภิปราย
 แปลกแปรงแสดงพจนเพรง เสดงลักษณะบรรยาย
 ชาวชนบทธิบาย ประคาษ
 ไปสมเสนอเสมอสมานมขประกาศ
 อโยชยาคณาปราชญ์ ทั้่มมูล
 รังสรรคสารพอจักขานจักคุพจนควร
 เสนอสนองสำนวนเมือง กระวี
 หวังโอวาทอนุสาสนุสนธิสกลสตรี
 แสงสว่างมีภักดิ์ ฤวาย

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมสุภานิต

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 510)

กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ฉบับพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
 ประมาชิทธิโนรสน์ มีการใช้ถ้อยคำสำนวนบางตอนและมีเนื้อหาคำสอนคล้ายคลึง
 กับกฤษณาสอนน้องฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและฉบับชนบุรี เช่นสอนเกี่ยวกับการ
 ประณินบิศาณี การปฏิบัติตนสำหรับสตรี และลักษณะหญิงชั่วที่สตรีไม่ควรปฏิบัติ เป็นต้น
 จึงเป็นไปได้ว่ากฤษณาสอนน้องฉบับพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
 ประมาชิทธิโนรสน์ได้ดัดแปลงมาจากฉบับใดฉบับหนึ่งในสองฉบับนี้เอง

2.2.2.5 วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว*

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 มีมากกว่า
 วรรณกรรมคำสอนประเภทอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน คือมีถึง 8 เรื่อง ได้แก่ เพลง
 ยาวถวายโอวาท สุภาสิตสอนชายหญิง ประมัตต์คำกลอน ให้โอวาท โอวาทกระสत्री
 ทศกะสอนบุตร สุภาสิตอิศรญาณ และเพลงยาวเจ้าพระ

ก. เพลงยาวถวายโอวาท

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้สุนทรภู่ก็เอากคนหนึ่งของไทยเป็นผู้แต่งไว้
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าคงจะ
 แต่งราวปี พ.ศ. 2377 (สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2516, ใน
ชีวิตและงานของสุนทรภู่ : 52) เพื่อทูลลาและถวายแด่เจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว
 ดั่งที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2516 : 26) กล่าวไว้ในชีวิตและ
 งานของสุนทรภู่ว่า

เมื่อสุนทรภู่บวชแล้ว พอถึงปีฉลู พ.ศ. 2372 เจ้าฟ้ากษัตริย์เทวี กิ่งทรงปาก
 เจ้าฟ้ากลาง (คือสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบรมมหาราชวัง) กับเจ้าฟ้าปิ๋ว

*ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงเนื้อหาคำสอนแต่ละเรื่องของวรรณกรรมคำสอน
 ประเภทกลอนเพลงยาว เพราะจะกล่าวโดยละเอียดในบทความต่อไป.

พระโอรสพระองค์น้อย เวลานั้นพระชันษาได้ ๑๑ ปีพระองค์หนึ่ง ๘ ปี
พระองค์หนึ่ง โทเป็นศิษย์สุนทรภู่เหมือนอย่างเจ้าฟ้าอาภรณ์พระโอรสพระองค์
ใหญ่โตเคยเป็นศิษย์มาในรัชกาลก่อน แลทรงส่งเสียอุปการะภามาในชั้นนั้น
มีคำสุนทรภู่โคลงว่าไว้ในเพลงยาวว่า

"เคยฉันของสองพระองค์สงถวาย มีไคววายเวนหน้าทวนชาหลวง"
ดังนี้

สาเหตุที่สุนทรภู่แต่งเพลงยาวถวายโอรสเพื่อขอลาและถวายแด่เจ้าฟ้า
กลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว ซึ่งเป็นพระโอรสในรัชกาลที่ ๒ กับเจ้าฟ้าคุณทลทิพวดีนั้น
เพราะมีเหตุจำเป็นของออกจากวัด สมเด็จพระยาตากำรกราชานุภาพ และ
พ. ณ ประมวญมารค ได้ให้ความเห็นเรื่องการออกจากวัดแตกต่างกัน สมเด็จ
กรมพระยาตากำรกราชานุภาพ ได้แสดงความเห็นว่าเพราะสุนทรภู่นักปักษีกรรม
เนื่องจากเสพสุราหรือเรื่องรักผู้หญิง (สมเด็จพระยาตากำรกราชานุภาพ
2516 : 52) ส่วน พ. ณ. ประมวญมารค ได้ให้ความเห็นว่าเพราะไม่สบายใจ
ที่มีคนร้ายคนพาลมากอดความรำคาญ (พ. ณ. ประมวญมารค 2519 : 20)

อย่างไรก็ตาม พอจะสรุปได้ว่า วรรณกรรมคำสอนเรื่องเพลงยาวถวาย
โอรสนี้ สุนทรภู่แต่งถวายแด่เจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๓ ใน
ครั้งที่จะออกจากวัดราชบูรณะเพื่อไปอยู่ที่อื่น อันเนื่องมาจากสาเหตุอย่างใดอย่าง
หนึ่ง คือถ้าไม่ถูกขับไล่อะไรเรื่องเมาสุราหรือเรื่องผู้หญิง ก็เพราะมีคนร้ายมา
กอดความรำคาญจนอยู่ที่วัดไม่ได้

ข. สุภาษิตสอนชายหญิง*

* วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้ค้นฉบับเป็นสมุดไทยคำ เส้นคินสอ เลขที่ 40
ตู้ 115 ชั้น 5/4 มัดที่ 7 มีประวัติการได้มาแจ้งไว้ว่า ชื่อไว้แก่ 15/3/50 ค้นฉบับ
สมุดไทยเล่มนี้แม้จะมีทิวหนังสือกลางเลื่อน แต่การใช้อักษรวิธีก็ใกล้เคียงกับปัจจุบัน
นอกจากเรื่องสุภาษิตสอนชายหญิงแล้ว ยังมีวรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่นรวมอยู่ใน
สมุดไทยฉบับนี้ด้วย คือเรื่องปรมัตถ์ สวัสดิศึกษา สุภาษิตสอนเด็ก และสุภาษิต
พระร่วง เรื่องสุภาษิตสอนชายหญิงเป็นเรื่องที่ 3 ต่อจากสวัสดิศึกษา.

วรรณกรรมคำสอนที่มีชื่อเรื่องว่า สุภาสิทสอนชายหญิง นี้ ต้นฉบับมีอยู่หลายสำนวน เนื้อหาใจความต่างกัน แต่มีชื่อตรงกันเพราะแต่ละฉบับแต่งขึ้นเพื่อสอนชายหญิงทั่วไป จึงทั้งชื่อเรื่องความมุ่งหมายนั้น และส่วนใหญ่ไม่ได้บอกนามผู้แต่งและปีที่แต่งไว้ เล่มที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์นี้ บอกนามผู้แต่งและปีที่แต่งไว้ก่อนท้ายเรื่องว่า พระสุวรรณรินแห่งวัดจันเป็นผู้แต่ง แต่งจบเมื่อวันพุธ ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 10 ปีระหวศ โทศก พุทธศักราช 2373 ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

อาทมาผู้แต่งแสดงนุั้น	นามสุวรรณรินสนองสุวรรณ
สำนักจันอูรามไซรไมช้วนาร	แมนฉิคพลังในสถานเนือความโค
ทวารเมุชาญุประชาณาครุ	ขอเปนครูถึงภักถอยายลักไต
ชวยแต่งแทมุชเรมกลอนที่สอนใจ	เอาไวโหเปณฉบับลาคับความ
เมื่อศักราชดวงไปไคสองพัน	กับเสฏฐนัันสูมารอยเจ็คสิบสาม
ในปีระหวศโทศกโคยยกความ	พุดสิบสามขึ้นเคือนสิบสำเร็จเอย

(“สุภาสิทสอนชายหญิง” สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ : 1 : 32)

ค. ปรมัตถ์คำกลอน

วรรณกรรมคำสอนเรื่องปรมัตถ์คำกลอนที่ค้นพบนี้เป็นฉบับสมุดไทยอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ มีทั้งหมดจำนวน 5 ฉบับ มีใจความเหมือนกัน มีที่แตกต่างกันบางเฉพาะถ้อยคำสำนวนและอักษรวิธีเท่านั้น บางฉบับสมุดเก่าชำรุด ทั่วหนังสือลบเลือนในที่นี้จะใช้ฉบับสมุดไทยขาว เส้นหมึก เลขที่ 7 กู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 28 เป็นหลักในการวิเคราะห์ เพราะปรมัตถ์คำกลอนฉบับนี้แม้จะมีอักษรวิธีแตกต่างไปจากปัจจุบัน แต่เนื่องจากทั่วหนังสือชัดเจน และสมุดไทยอยู่ในสภาพสมบูรณ์มากกว่าฉบับอื่น

ต้นฉบับของปรมัตถ์คำกลอนบอกนามผู้แต่งในตอนต้นเรื่องว่าชื่อขุนชานี ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ข้า ผู้สหนองชงกรองทริ	ชื่อขุนชานีชำนานกลอนสุรชรวาน
คำบริบ์ในรศพชมาน	นะมัทสการแล้วจึงกล่าวเป็การกลอน

(“ปรมัตถ์คำกลอน” สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 3)

ส่วนตอนท้ายเรื่องบอกวันเดือนปีที่แต่งเรื่องนี้ไว้ว่า แต่งจบเมื่อวันอาทิตย์ขึ้น 15
ค่ำ เดือน 10 ปีมะโรง พุทธศักราช 2375 จัตวาศก ซึ่งตรงกับจุลศักราช 1194
ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ขอให้แป้นบัตรใจไปภายหน้า	ให้สิ้นทุกข์สุขซากระเสรมสาร
บอกรับรณพจนจบถวนครบครัน	กำหนดสัพพวันแต่แต่งมา
เมื่อสักกราชดวงไปยไคสองพัน	กับเสถนั้นสามร้อยเจดสิมหา
แต่เดือนสิบปีมะโรงจัตวาศก	วันอาทิตย์ขึ้นสิบหาคำสำเรจเออย

("ปรมัตถ์ค่างลอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 29)

ง. ให้ออวาท

วรรณกรรมคำสอนเรื่องให้ออวาทยังมิได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ ต้นฉบับ
เป็นสมุดไทยคำ 2 เล่ม อักษรไทยเส้นคินสอ เลขที่ 5 ตู้ 115 ชั้น 4/3 มัดที่ 4
เรื่องให้ออวาทนั้นนอกจากจะแต่งด้วยกลอนเพลงยาวแล้ว ยังมีโคลงสุภาพต่อท้าย
อีก 8 บท บอกรามผู้แต่งและเวลาที่แต่งไว้ว่า กรมไกรสรวิจิต แต่งจบเมื่อ
จุลศักราช 1205 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2386 ในรัชกาลที่ 3 ดังปรากฏในต้นฉบับว่า

กรมไกรสรวิจิตให้	บิตรุงเราเออย
รังสิทธิสมญาทรง	เสกให้
จินดารัตนจาง	นามูเสนาะ เสนอนา
กลาวนิพนธ์พากย์ไว้	สืบถอยถาวร
คุรวรภาพักข่าง	สิบเอ็ดคู คำนา
ณคุณมาศสัสเสจรจ	สถทธิถอย
ยุบลักษณ์สำเรฐิ	เรยั้งเรยิบ
ศักราชพันสองร้อย	เสศหาขวมปี

("ให้ออวาท" สมุดไทย อักษรไทยเส้นคินสอ : 2 : 14-15)

จ. โอวาทกระสत्री

วรรณกรรมคำสอนเรื่องโอวาทกระสत्री เป็นวรรณกรรมคำสอนในสมัย
รัชกาลที่ 3 ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักกันเท่าใดนัก เรื่องนี้
ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ตอนท้ายเรื่องบอกแต่วันเวลาในการแต่งไว้ แต่งจบเมื่อ

จุลศักราช 1206 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2387 ในรัชกาลที่ 3 ดังปรากฏในต้นฉบับว่า

ขอคำรบจบจำที่ค่าแต่ง
กาพย์กษัตริย์เป็นศรีจันทร์
จุลศักราชพันสองร้อยหก
พอสำเร็จเสร็จค่าที่รำมา

บอกให้แจ้งความจริงทุกสิ่งสรรพ
ที่สำคัญมาฆมาสไมคลาคลา
ปีมะโรงฉศกสังขุยา
ขอใถภาพรค่าที่รำเออย

(ประชุมสุภาพนิศ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 487)

โอวาทกระสัตรี เป็นวรรณกรรมคำสอนที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท
กลอนเพลงยาวจำนวน 208 บท เป็นวรรณกรรมคำสอนเพื่อให้สอนหญิงโดยตรง
ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนต้นเรื่องบอกลักษณะคำประพันธ์ ชื่อเรื่อง และประเภท
ของบุคคลที่จะสอนไว้ว่า

เป็นแบบฉบับบังคับไว้เป็นกลอน
ชื่อว่าโอวาทกระสัตรี
เหมือนอาการชอนใส่ให้เฟริศพริ้ง

ขอแสดงแจ้งลิติตุประสงค์สอน
ไม่แคะค่อนว่าไวที่ใจจริง
ไวเป็นที่หลักชัยอันใหญ่ยิ่ง
สำหรับหญิงอันคี่มีปัญญา

(ประชุมสุภาพนิศ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 468)

ฉ. ทศตะสอนบุตร

วรรณกรรมคำสอนเรื่องทศตะสอนบุตรได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว แต่
ยังไม่เป็นที่รู้จักกันเท่าใดนัก แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว และมี
โคลงต่อท้ายเรื่องซึ่งนำมาจากโคลงโลกนิติ

เรื่องนี้บอกนามผู้แต่ง วันเวลาในการแต่งและระบุประเภทของบุคคลที่
จะสอนไว้ท้ายเรื่อง ในส่วนที่เป็นโคลงบอกนามผู้แต่งว่าชื่อจันทน แต่งจบเมื่อ
วันจันทร์ 3 ค่ำ เดือน 10 ปีจอ โทศก ศักราช 1212 ซึ่งก็คือ พ.ศ. 2393 ใน
รัชกาลที่ 3 แต่งเพื่อใช้สำหรับสั่งสอนทาสทั้งหลาย ดังที่กล่าวไว้ในโคลงบทที่ 1,
2 และ 4 ในตอนท้ายเรื่องดังนี้

วันจันทร์สามคำไช	ศุกรย์
เดือนสิบเสด็จแดงลักษณะ	ถิถวน
ในปีชื่อสุนัข	โทศก
ศักราชพันสองร้อย	เศษควยสิบสอง ๖
หุดคะสอนบุตรข้า	คิคกลอน
เป็นสุภามิตสอน	สืบไว
คัจจรัตนอารมณ์	ไพโรจน์
แม่ทาสคนโคโค	คังนี้ควรสงวน ๖

(จันทน์, ใน ประชุมสุภามิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 174)

แสดงนามจันทน์	ผจุงเขียน
แรกขุนที่งริ เรียบ	เวิมรุ
ผิตชอบชวยตีเตียน	เติมทอ
โทเอกพันพชาติ	ชัคของงงงนง ๖

(จันทน์, ใน ประชุมสุภามิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 175)

๓. สุภามิตอิศรญาณ

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ "ภามิตอิศรญาณ"
"อิศรญาณภามิต"^{*} "ภามิตอิศรญาณ"^{**} "เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ"[†] และ "สุภามิตอิศรญาณ"⁺⁺

^{*} เรียกตาม พระวรเวทย์พิสิฐ จาก หนังสือวรรณคดีไทย, หน้า 78.

^{**} เรียกตาม สมพันธ์ เดชะพันธ์ จาก วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์-ตอนต้น (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2518), หน้า 177.

^{***} เรียกตาม สิทธิ พิณจิววอล และคณะ จาก ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย (นครหลวงกรุงเทพฯ-ธนบุรี : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2515), หน้า

[†] เรียกตาม พรพรรณ ชารานมาศ จาก วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ สมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด กิตติวรรณ, 2524), หน้า 167.

⁺⁺ เรียกตาม ประชุมสุภามิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นต้นฉบับในการวิเคราะห์.

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้ หม่อมเจ้าอิศรญาณ พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงมหิศวรินทราธิราช เป็นผู้แต่งเมื่อครั้งผนวชอยู่ ณ วัดบวรนิเวศ มีเรื่องเล่ากันว่าหม่อมเจ้าพระองค์นี้มีพระสติไม่สู้ปกติ พระองค์จึงทรงน้อมพระทัยและได้นิพนธ์สุภาษิตอิศรญาณ

สุภาษิตอิศรญาณประกอบด้วยกลอนเพลงยาวทั้งหมด เนื้อหาคำสอน "... เป็นข้อคิดเห็นส่วนตัวซึ่งกวีผู้แต่งแสดงต่อสังคมไทยอย่างไม่ค่อยมีเอกภาพในเนื้อหาสาระ แต่ก็มีความจริงและความแจ่มชัดหลายประการในการบรรยายถึงนิสัยและชีวิตจิตใจของคนไทยในแบบต่าง ๆ..." (บัญญัติ บริสุทธิ์ 2528 : 5)

ช. เพลงยาวเจ้าพระ

วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มีชื่อเรียกกันว่า เพลงยาวเจ้าพระ เพราะเจ้านายที่ทรงผนวช 3 พระองค์ทรงแต่งขึ้นเป็นกลอนเพลงยาว มีจำนวนทั้งหมด 15 บท สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายเรื่องเพลงยาวเจ้าพระไว้ว่า จากเนื้อความบทที่ 1, 11, 12, 13 และ 14 ทำให้ทราบว่าในปีที่แต่งเพลงยาวนี้ มีเจ้านายทรงผนวชอยู่ในพระอารามเดียวกัน 5 พระองค์ พระองค์ที่ 1 นั้นเป็นอาจารย์ เจ้าพระอีก 4 พระองค์* เป็นเจ้านายพี่น้อง ทรงผนวชเฉพาะพรรษา เป็นศิษย์อยู่ในสำนักเจ้าพระพระองค์ที่ 1 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2507 : 147) คือสมเด็จพระบรมพรหมานุกิตติโอรส เมื่อยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุกิตติโอรส เพราะฉะนั้น เพลงยาวบทที่ 1, 11 และ 14 จึงเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมพรหมานุกิตติโอรส (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2507 : 149) ซึ่งได้ทรงสั่งสอนแก่เจ้าพระพระองค์ที่ 3 ผู้เป็นลูกศิษย์

สาเหตุที่เจ้าพระพระองค์ที่ 1 นิพนธ์เพลงยาวเหล่านี้ เพราะในเวลานั้น เจ้าพระพระองค์ที่ 3 กำลังทรงหัดแต่งกลอนและได้แต่งกลอนเพลงยาว 1 บท

* "บท" หมายถึงตอนหนึ่ง ๆ ที่แต่ละพระองค์ทรงแต่ง.

** ไม่เป็นที่ปรากฏว่าหมายถึงใคร.

ถวายแด่เจ้าพระพระองค์ที่ 1 เจ้าพระพระองค์ที่ 1 จึงทรงแต่งเป็นกลอนเพลงยาวมีโคลงกระทู้อยู่ข้างท้ายประทานตอบ เป็นข้อความแนะนำกระบวนอักษรวิธีหนังสือไทย ดังปรากฏในเพลงยาวบทที่ 1 อยู่นั้นเจ้าพระพระองค์ที่ 3 มีกิริยาอาการ เศร้าหมองไม่รื่นเริงตั้งก่อน นับตั้งแต่ได้ไปเห็นผู้หญิงเมื่อครั้งมีงานมหรสพ และเกิดความมุ่งหมายจะลาผนวช เจ้าพระพระองค์ที่ 1 จึงทรงปลอมโยนให้อุศลาค์เล่าเรียนไปก่อน ถ้าควนลาผนวชไปเสียเจ้าน้อง 2 พระองค์กับเจ้าพี่ที่ยังทรงผนวชอยู่ก็จะเปล่าเปลี่ยวพระทัย ดังปรากฏในเพลงยาวบทที่ 11 ซึ่งมีโคลงกระทู้อยู่ 1 บทด้วย การนี้เจ้าพระพระองค์ที่ 3 คงจะสงสัยว่าเจ้าพระพระองค์ที่ 2 ซึ่งเป็นเจ้าพี่เป็นผู้เพิกทอดเจ้าพระพระองค์ที่ 1 ถึงเรื่องที่ว่าไปติดผู้หญิง จึงทรงซักพระทัยและได้แต่งเพลงยาวบทที่ 12 ว่าเจ้าพระพระองค์ที่ 2 เป็นโอรสค่อนข้างหยาบคาย เจ้าพระพระองค์ที่ 2 ซักพระทัยก็แต่งว่าเจ้าพระพระองค์ที่ 3 บ้าง ดังปรากฏในเพลงยาวบทที่ 13 ต่อมาเพลงยาวที่เจ้าพระทั้ง 2 พระองค์แต่งโต้ตอบกันนั้นคงจะทราบถึงพระเนตรพระกรรณเจ้าพระพระองค์ที่ 1 จึงทรงแต่งเป็นกลอนเพลงยาวบริภาษและภาคทัณฑ์เจ้าพระพระองค์ที่ 3 อีก 1 บท ดังปรากฏในบทที่ 14 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2507 : 147-148)

ส่วนการที่ทราบว่า เพลงยาวเจ้าพระแต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ เพราะในเพลงยาวบทที่ 14 อ้างถึงกรมหมื่นไกรสรวิชิต และกรมหมื่นไกรสรวิชิตนั้นทรงรับกรมในรัชกาลที่ 3 และสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 3 นี้เอง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2507 : 147)

กล่าวได้ว่าวรรณกรรมคำสอนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีมากกว่าสมัยที่ผ่านมา นอกจากจะเป็นเพราะวรรณกรรมคำสอนก่อนหน้านี้ ไม่น้อยไม่บอกเวลาในการแต่งไว้ทำให้รวบรวมไม่ได้แล้ว ยังเป็นเพราะในรัชกาลที่ 3 นี้มีปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกประเทศหลายประการ กระตุ้นให้มีการตื่นตัว

ในการแต่งวรรณกรรมคำสอนขึ้นมากกว่าสมัยที่ผ่านมา โดยปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ กัน โดยใช้ลักษณะคำประพันธ์เกือบทุกประเภท (ยกเว้นร่าย) มีทั้งเรื่องที่ตั้งด้วยโคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอน และพบว่ากลอนเพลงยาวเป็นคำประพันธ์ที่ใช้มากที่สุดในการแต่งวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3